

"Elbette, hidemât-ı hayatiye ve hayattaki tesbihat-ı Rabbâniyede defaatle bir zerre bulunmuşsa..." Devamıyla izah edip, kanun-u ilm-i muhit ile münasebetini açar mısınız?

Her bir zerre, canlıların vücudunda vazife yaparken, o canlının tesbihatında hisse sahibidir. "Hiçbir şey yoktur ki hamd ile O'nu teşbih etmesin." mânâsına mutabık hareket ederken, zerrelerin tahavvülü, halden hale değişmesi farklı makamlarda (*cansız, bitki, hayvan, insan*) bulunması esnasında, her bir zerrenin yaptığı vazifeleri ve hikmetlerini Allah'ın kaydetmesi, muhafaza etmesi her şeyi ihata eden nihayetsiz ilminin icabıdır.

Alîm-i Zülcelal'in muhit ve her şeyi kuşatan bir ilim sahibi olduğunu Üstad hazretleri Yirminci Mektup'ta şöyle izah etmektedir:

"Şu kâinata görünen ef'al ile tasarruf edip icad eden Sâni'in **bir muhit ilmi** var. Ve o ilim, onun zatının hâssa-i lâzime-i zarurîyesidir, infikâki muhaldir. Nasıl ki güneşin zatı bulunup ziyası bulunmamak kabil değil, öyle de binler derece ondan ziyade kabil değildir ki şu muntazam mevcudatı icad eden zatın ilmi ondan infikâk etsin. Şu ilm-i muhit, o zata lâzım olduğu gibi taalluk cihetiyle her şeye dahi lâzımdır. Yani, hiçbir şey ondan gizlenmesi kabil değildir. Perdesiz, güneşe karşı zemin yüzündeki eşya, güneşi görmemesi kabil olmadığı gibi; o Alîm-i Zülcelal'in nur-u ilmîne karşı eşyanın gizlenmesi, bin derece daha gayr-ı kabildir, muhaldir. Çünkü huzur var. Yani her şey daire-i nazarındadır ve mukabildir ve daire-i şuhudundadır ve her şeye nüfuzu var. Şu camid güneş, şu âciz insan, şu şuursuz röntgen şuâi gibi zînurlar; hâdis, nâkıs ve ârizî oldukları halde, onların nurları, mukabilindeki her şeyi görüp nüfuz ederlerse; elbette vâcib ve muhit ve zatî olan nur-u ilm-i ezeli'den hiçbir şey gizlenemez ve haricinde kalamaz..."

"Şu hakikate işaret eden kâinatın hadd ü hesaba gelmez alâmetleri, âyetleri vardır. Ezcümle:"

"Bütün mevcudatta görünen bütün hikmetler, o ilme işaret eder. Çünkü hikmet ile iş görmek ilim ile olur. Hem bütün inayetler, tezyinatlar o ilme işaret eder. İneyetkârane, lütufkârane iş gören; elbette bilir ve bilerek yapar. Hem her biri birer mizan içindeki bütün intizamlı mevcudat ve her biri birer intizam içindeki bütün mizanlı ve ölçülü hey'at, **yine o ilm-i muhite işaret eder**. Çünkü intizam ile iş görmek, ilim ile olur. Ölçü ile tartı ile sanatkârane yapan, elbette kuvvetli bir ilme istinaden yapar."

"Hem bütün mevcudatta görünen muntazam miktarlar, hikmet ve maslahata

göre biçilmiş şekiller, bir kazanın düsturuyla ve kaderin pergâriyle tanzim edilmiş gibi meyvedar vaziyetler ve heyetler, **bir ilm-i muhiti gösteriyor**. Evet, eşyaya ayrı ayrı muntazam suretler vermek, her şeyin mesalih-i hayatiyesine ve vücuduna lâıyk mahsus bir şekil vermek, **bir ilm-i muhit ile olur**, başka surette olamaz."

"Hem bütün zîhayata, her birisine lâıyk bir tarzda, münasip vakitte, ummadığı yerde rızıklarını vermek; **bir ilm-i muhit ile olur**. Çünkü rızık gönderen; rızka muhtaç olanları bilecek, tanıyacak, vaktini bilecek, ihtiyacını idrak edecek, sonra rızkını lâıyk bir tarzda verebilir."

"Hem bütün mevcudata şâmil, her bir mevcuda lâıyk bir surette rahmetin taltifatı; bir rahmet-i vâsia içinde **bir ilm-i muhiti** gösteriyor. Çünkü mesela, zîhayatın etfallerini sût ile iaşe eden ve zeminin suya muhtaç nebatatına yağmur ile yardım eden; elbette etfali tanır, ihtiyaçlarını bilir ve o nebatatı görür ve yağmurun onlara lüzumunu derk eder, sonra gönderir ve hâkeza... Bütün hikmetli, inayetli rahmetinin hadsiz cilveleri; **bir ilm-i muhiti** gösteriyor."

"Hem bütün eşyanın sanatındaki ihtimamat ve sanatkârane tasvirat ve mahirane tezyinat, **bir ilm-i muhiti** gösteriyor. Çünkü binler vaziyet-i muhtemele içinde, muntazam ve müzeyyen, sanatlı ve hikmetli bir vaziyeti intihab etmek, derin bir ilim ile olur. Bütün eşyadaki şu tarz-ı intihabat, **bir ilm-i muhiti** gösteriyor."

"Mezkûr emareler gibi binler alâmet-i sadıka var ki şu kâinatta tasarruf eden zatın muhit bir ilmi vardır. Ve her şeyi bütün şuunatıyla bilir, sonra yapar."

"Madem şu kâinat sahibinin böyle bir ilmi vardır; elbette insanları ve insanların amellerini görür ve insanlar neye lâıyk ve müstahak olduklarını bilir, hikmet ve rahmetin muktezasına göre onlarla muamele eder ve edecek."(1)

(1) bk. [Mektubat, Yirminci Mektup, İkinci Makam](#).